

Міністерство освіти і науки України
Національний університет харчових технологій

**80 МІЖНАРОДНА НАУКОВА
КОНФЕРЕНЦІЯ
МОЛОДИХ УЧЕНИХ,
АСПІРАНТІВ І СТУДЕНТІВ**

*“Наукові здобутки молоді –
вирішенню проблем харчування людства
у ХХІ столітті”*

Частина 4

10–11 квітня 2014 р.

Київ НУХТ 2014

18. Соціологія сім'ї та сучасні підходи

Костянтин Шнайдер, Олександр Пилипенко
Національний університет харчових технологій

Сім'я є об'єктом дослідження багатьох наук - історії, економіки, права, соціології, психології, педагогіки, антропології, демографії, етнографії, етики тощо. Кожна з них відповідно до свого предмета вивчає специфічні сторони функціонування і розвитку сім'ї.

Історія досліджує виникнення сім'ї та її форми у різні періоди історії людського суспільства. В центрі уваги економіки знаходиться сім'я або домогосподарство як економічний, головним чином споживчий осередок, хоча в умовах переходу до ринкової економіки їй все більше відводиться місце як господарської виробничої одиниці. Етнографічні дослідження пов'язані з вивченням особливостей укладу життя і побуту сімей з різними етнічними характеристиками. Для демографії основний інтерес має питання про роль сім'ї і сімейної структури населення у його відтворенні. Соціальна психологія акцентує свою увагу на дослідженні сімейних конфліктів і динаміки розвитку сімейних груп. Педагогіка в основному займається вивченням виховної функції сім'ї, як одного з важливих факторів формування особистості. Правову науку цікавлять питання правовідносин між подружжям, між батьками і дітьми тощо.

Одним із засновників наукового аналізу сім'ї вважають швейцарського вченого Йоганна Якоба Бахофена^{*210}, який на початку XIX ст. видав свою працю

"Материнське право", що вирізнялася оригінальністю підходу до проблем сім'ї та її еволюції. На основі дослідження численних літературних джерел, вагоме місце серед яких посідали стародавні міфи, вчений стверджував першопочатковість материнського права в історії сім'ї. Окрему спеціальну соціологічну теорію - соціологію сім'ї - започаткував Льюїс Генрі Морган. Основна праця Л. Моргана "Давнє суспільство" (1877 р.). Вчений розробив наукову теорію розвитку сім'ї, яка суперечить концепції її божественного походження.

За О. Контом, сім'я - спілка, що базується на інстинктах та емоційній прихильності²¹¹. О. Конт вважав найважливішими завданням сім'ї - передавання традицій. Сім'я забезпечує соціальну наступність поколінь, є основним елементом суспільства, за її зразком побудовані інші складові суспільства. Сім'я змінюється та розвивається. При цьому людство повинно дотримуватися закону поступального розвитку, не порушуючи його революційними змінами, тому що для сім'ї це надзвичайно руйнівно. Кожне наступне покоління покликано передавати та збільшувати матеріальний та духовний потенціал. Це механізм нормального прогресивного розвитку людства. Сім'я як найважливіший соціальний інститут досліджувалася класиками соціології - Л. Морганом, Ф. Енгельсом, М. Ковалевським, Ф. Ле Пле, Б. Малиновським, О. Контом, Е. Дюркгеймом, П. Сорокіним, Г. Спенсером та ін.

Аналіз тенденцій розвитку сучасної сім'ї як соціального інституту подається у працях Е. Берджеса, У. Гуда, Х. Локка, Т. Парсонса, Е. Гіденса, П. Бергер, Б. Бергер та ін. Різноманітні аспекти функціонування сім'ї, зокрема в нових соціально-економічних умовах, досліджують російські вчені А. Антонов, С. Голод, М. Мацковський, В. Медков, Н. Римашевська, Г. Сіладзе, А. Харчев та українські соціологи О. Балакірева, Н. Лавриненко, А. Ноур, В. Пилипенко, Л. Чуйко, Ю. Якубова та ін. Проблематика сім'ї в колі наукових досліджень Державного інституту проблем сім'ї та молоді, Українського інституту соціальних досліджень, Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, Інституту проблем виховання АПН України, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України та ін.

Сім'я - одна із найбільш стародавніх форм соціальної спільності людей. Через різноманітні канали і за допомогою повних механізмів вона є пов'язаною зі всіма сферами діяльності людини. Змінюючись та розвиваючись разом із зміною та розвитком суспільства, сім'я сприяє вирішенню багатьох важливих як економічних так і соціальних задач.

Одночасно сім'я задовольняє і найважливіші особистісні потреби, значення яких постійно зростає. Серед них потреба подружжя в довірливому спілкуванні, співпереживанні, співучасті. Іншими словами, шлюб сьогодні набуває самостійного значення яке важливий інститут організації особистого та сімейного щастя. На зміну традиційним ролям прийшла гнучка, еластична кооперація стосунків і діяльності, заснована на спільності, цілей, потреб, поглядів, емоцій. Така діяльність стає не стільки ідеалом, але і реальністю для все більшої кількості сімей та важливою характеристикою сімей нового типу.

Дослідження, проведені українськими соціологами, демографами, психологами, а також проведені нами, дозволяють оцінити сучасний стан функціонування сім'ї як критичний. Показниками такого стану виступають: катастрофічні погіршення матеріального благополуччя сім'ї, відсутність нормальних умов для її життєдіяльності, зниження народжуваності, динаміка розлучень, дисфункційний розвиток сім'ї, які проявляються в підвищенні сімейної напруги, незадоволеності, подавленні почуттів, співзалежності.

Дослідження сімейно-родинних стосунків, які зазнали значних трансформацій разом із усім нашим суспільством, є надзвичайно важливим на сучасному етапі

Актуальність досліджень в царині сімейної проблематики зумовлена загальною кризою сім'ї, яку відзначають педагоги, психологи, соціологи, демографи. Ця криза є доволі поширеною, виявляється у кількісних (зменшення показників народжуваності дітей, значна кількість розлучень, проблемних сімей) та якісних показниках (трансформація суспільних та сімейних цінностей, ослаблення виховної функції сім'ї, психологічні проблеми членів сім'ї тощо). Очевидно, що за таких умов необхідними є ґрунтовні дослідження сучасної сім'ї та пошук ресурсів для подолання негативних явищ.

Водночас, як вказують деякі дослідники, сім'я як система, суспільний інститут переживає сьогодні своєрідну "вікову кризу": відбувається перехід сім'ї як системи, що функціонує, на якісно інший рівень. Оскільки в сучасних умовах матеріальний фактор перестає бути відповідальністю виключно чоловіка за виживання сім'ї, відбувається закономірний перехід з одного етапу розвитку (патріархату) на інший (біархат). При цьому домінуючими стають функції задоволення більш високого рівня потреб емоційно-інтелектуальної, духовної сфери .

Також в останні десятиліття відбулося усвідомлення того факту, що сім'я є одним з вирішальних чинників становлення та розвитку особистості. Так, багато психологів і психотерапевтів розглядають психологічні проблеми чи навіть психічні розлади особистості, соматичні захворювання як функцію внутрішньо-сімейної взаємодії. Ці ідеї розвиваються насамперед представниками сімейної системної психотерапії. Так, В. Сатир зазначає, що подружні стосунки являють собою стрижень для формування інших стосунків у сім'ї; дисгармонійні стосунки між батьками обов'язково відбиваються на їхній батьківській функції. На думку К. Вітакера, те, що сім'я звичайно приходиться до терапевта з проблемою якогось одного її члена, повинно розглядатися лише як "вхідний квиток". В процесі терапії необхідно розширити уявлення про те, у чому саме полягає проблема, і представити цю проблему як функцію внутрішньосімейної взаємодії.

Література:

1. *Кравець В.П.* Психологія сімейного життя. - Тернопіль, 1995
2. *Соціологія // Вербець В.В.* – Київ, 2009.
3. *Антонов А.І.* Микросоціологія сім'ї: Методологія дослідження структур і процесів. - М., 1998.
4. *Актуальні проблеми досліджень сучасної сім'ї в Україні (Т. М. Яблонська) // Український соціум.* - 2004. - № 2 (4). - С. 80-84.